

ORGANIZACJA I WYNIKI MAŁYCH GOSPODARSTW ROLNYCH WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO

Zofia Kołozsko-Chomentowska, Leszek Sieczko***

*Katedra Finansów i Rachunkowości Politechniki Białostockiej w Białymstoku

Kierownik katedry: dr hab. Zbigniew Korzeb

**Katedra Doświadczalnictwa i Bioinformatyki

Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Kierownik katedry: prof. dr hab. Wiesław Mądry

Słowa kluczowe: małe gospodarstw rolne, organizacja, rozwój, dochód

Key words: small farm, organization, development, income

S y n o p s i s. W pracy dokonano oceny zmian organizacyjnych i ekonomicznych w małych gospodarstwach rolnych województwa podlaskiego, znajdujących się w polu obserwacji FADN. W ocenie uwzględniono zmiany w zasobach czynników wytwórczych oraz wybrane wyniki produkcyjno-ekonomiczne w latach 2011-2012. W produkcji roślinnej gospodarstwa ograniczyły się do roślin zbożowych, rezygnując z roślin bardziej wymagających. W strukturze zwierząt dominowało bydło, w tym krowy mleczne. W przypadku pogłowia trzody chlewnej odnotowano spadek. Zwiększył się poziom technicznego uzbrojenia pracy, a także dochodowość ziemi i pracy. Słabsza efektywność majątku trwałego wynika z dużego uzbrojenia technicznego ziemi i pracy, co generuje wysokie koszty stałe i wpływa na obniżenie poziomu efektywności. Mimo wzrostu poziomu dochodu z gospodarstwa rolnego, jego relacja do stawki parytetowej była niekorzystna. W 2011 r. wartość dochodu na osobę pełnozatrudnioną rodziny stanowiła 47% dochodu parytetowego, a w 2012 r. nastąpiło dalsze obniżenie i relacja ta wynosiła zaledwie 42%.

WSTĘP

W dyskusji o perspektywach rozwoju rolnictwa pojawia się problem małych gospodarstw rolnych. Charakteryzują się one najczęściej mniejszą od przeciętnej powierzchnią użytków rolnych, a dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny jest w nich znacznie niższy od dochodu parytetowego. Nie zawsze jednak kryterium obszarowe jest wystarczające. Ważna jest również ich wielkość ekonomiczna. We wspólnotowej typologii gospodarstw rolnych wielkość ekonomiczną małych gospodarstw określa się na nie więcej niż 8 ESU. Stanowią one prawie 80% gospodarstw rolnych (jest to ponad 100 tys. gospodarstw o wielkości 6-8 ESU i 1,2 mln gospodarstw karłowatych obszarowo i ekonomicznie) [Michna i in. 2011, s. 70-71]. Są to gospodarstwa niskotowarowe oraz gospodarstwa samozaopatrzeniowe (zwane też socjalnymi), co jest specyfiką rolnictwa rodzinnego w Polsce [Zegar 2007]. W odniesieniu do tej grupy gospodarstw obserwuje się narastający problem głębokiej ekstensyfikacji i utrwalania się zjawiska za-

wężonej reprodukcji majątku produkcyjnego [Musiał 2009]. Część tych małych obszarowo gospodarstw już została wyeliminowana z rynku [Goraj 2005]. Ich znaczenie w dostarczaniu dóbr rynkowych jest niewielkie, ale pełnią one bardzo ważną rolę w zachowaniu trwałości społeczno-ekonomicznej obszarów wiejskich i w ochronie środowiska. Zachętą do podjęcia działań związanych z pełnieniem tych funkcji są instrumenty rekompensujące rolnikom świadczenia na rzecz środowiska. Małym gospodarstwom przypisuje się również podstawowe znaczenie w gospodarowaniu przestrzenią [Michna 2008, Zegar 2008].

Województwo podlaskie charakteryzuje się największym udziałem gospodarstw rolnych pełniących funkcje rolnicze [Chmielewska 2011]. Działalność rolnicza jest głównym źródłem dochodów dla 46,7% gospodarstw rolnych, a w przypadku gospodarstw powyżej 1 ha UR odsetek ten wynosi 50,9% [Raport ... 2011, s. 45]. W ostatnich latach nastąpiła dywersyfikacja tych podmiotów. Obok małych gospodarstw o tradycyjnych sposobach gospodarowania rozwinęły się gospodarstwa towarowe, z powodzeniem konkurujące na rynku, specjalizujące się głównie w produkcji mleka. Nadal jednak dominują gospodarstwa małe – 64% stanowią gospodarstwa o powierzchni do 10 ha, a 42% gospodarstw nie przekracza powierzchni 5 ha UR [Raport ... 2011, s. 23]. Wyniki badań prowadzonych w latach 2005-2010 wskazują, że postępuje proces polaryzacji gospodarstw rolnych w województwie podlaskim pod względem ich aktywności, efektywności ekonomicznej i możliwości rozwoju [Kołoszko-Chomentowska 2013]. Część gospodarstw, nawet o powierzchni większej niż średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach rolnych w województwie, uzyskiwała dochody niegwarantujące rodzinie rolniczej akceptowalnego poziomu życia. W ostatnich latach gospodarstwa te korzystały ze środków publicznych, co w założeniu miało prowadzić do zmian organizacyjnych i poprawy wyników gospodarowania. Można przypuszczać, że przynajmniej w części tych gospodarstw takie zmiany nastąpiły. Służyły temu głównie środki z PROW (w tym dla gospodarstw niskotowarowych) i kredyty preferencyjne, z których wszystkie gospodarstwa korzystały. Można też z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że w części gospodarstw środki te służyły głównie poprawie bieżącej sytuacji ekonomicznej. Ponieważ efekty działań dostosowawczych są odłożone w czasie, celem podjętych badań było poznanie zmian w organizacji i wynikach gospodarstw w kolejnym okresie, obejmującym lata 2011-2012.

MATERIAŁ I METODYKA

Materiał badawczy stanowiły gospodarstwa rolne z województwa podlaskiego, które w latach 2005-2012 nieprzerwanie uczestniczyły w polskim FADN. Z badanej populacji, przy zastosowaniu metody logitowej wydzielono gospodarstwa, które nie wykazują zdolności do rozwoju (gospodarstwa nierozwojowe). Szczegółową metodykę wydzielenia tych gospodarstw oraz ich organizację i wyniki produkcyjno-ekonomiczne dla dwóch okresów badawczych (2005-2007 i 2008-2010) przedstawiono w pracy Zofii Kołoszko-Chomentowskiej [2013].

W kolejnym okresie (2011-2012) podjęto próbę oceny zmian, które dokonały się w gospodarstwach uznanych za nierozwojowe. Chodziło o zbadanie, jak decyzje podjęte w poprzednich okresach wpłynęły na organizację gospodarstw i ich wyniki w następnych latach. W 2011 r. było 117, a w 2012 r. 111 takich gospodarstw (pozostałe były poza polem obserwacji FADN). W ocenie uwzględniono zmiany w zasobach czynników wytwórczych oraz wybrane wyniki produkcyjno-ekonomiczne. Wyniki porównano z uzyskanymi w

poprzednich latach. Tak przyjęte założenie pozwoliło na realizację celu pracy. Wszystkie wartości podano w wyrażeniu nominalnym. Przy opracowywaniu materiałów pierwotnych wykorzystano miary statystyczne powszechnie stosowane w tego typu analizach [Marzałkiewicz 1986, s. 75-140].

WYNIKI BADAŃ

Badane gospodarstwa były bardzo zróżnicowane pod względem wyposażenia w czynniki produkcji (tab. 1.). Zatrudnienie ogółem w gospodarstwach wynosiło od 0,6 do 2,72 AWU i było to wyłącznie zatrudnienie członków rodziny. Duże zróżnicowanie wystąpiło pod względem powierzchni użytków rolnych. Maksymalna powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwie była ponadpięciokrotnie większa niż w najmniejszym gospodarstwie. Jeszcze większe zróżnicowanie wystąpiło pod względem wyposażenia gospodarstw w aktywa trwałe, dla których zakres zmienności wynosił od 57,17 do 770,46 tys. zł.

Struktura zasiewów jest podstawowym wyznacznikiem organizacji produkcji roślinnej. Obok poziomu nawożenia i uzyskiwanych plonów, decyduje o efektach produkcyjno-ekonomicznych. W strukturze zasiewów badanych gospodarstw udział zbóż zwiększał się w kolejnych latach i w 2012 r. wynosił 94,6%. (tab. 2.). W stosunku do 2010 r. był to wzrost o 7,2%, chociaż w latach 2005-2012 był on zmienny. W uprawie zbóż dominowały mieszanki zbożowe (średnio 60%), które w warunkach województwa podlaskiego relatywnie dobrze plonują. Wysoki był również udział powierzchni uprawy pszenżyta – zboża o wysokich walorach paszowych. Łącznie z mieszankami zbożowymi, które też są przeznaczane na pasze, udział ten wynosił ponad 80%. Udział roślin bardziej wymagających (pszenica, jęczmień) wynosił niespełna 5%. Powierzchnia uprawy ziemniaka nie przekraczała 0,27 ha. Tendencja do ograniczania powierzchni uprawy tej rośliny utrzymuje się od kilku lat, co wynika ze zmian w systemie żywienia zwierząt. W chowie trzody chlewnej dotyczy to przejścia z żywienia ziemniakochłonnego na zbożochłonne.

Jeśli chodzi o rośliny pastewne, to nastąpiło ograniczenie powierzchni ich uprawy, przy czym zrezygnowano z roślin strączkowych na rzecz kukurydzy z przeznaczeniem na zielonkę. Taka organizacja produkcji roślinnej jest podyktowana potrzebami paszowymi. W strukturze stada zwierząt dominowało bydło (75%), w tym krowy mleczne. W przypadku pogłowia trzody chlewnej odnotowano spadek, w 2012 r. ubytek wynosił 7,8%

Tabela 1. Charakterystyka badanych gospodarstw rolnych w latach 2011-2012

Wyszczególnienie	Statystyki opisowe				
	\bar{x}	min.	max.	odchylenie standardowe	współczynnik zmienności (<i>V</i>)
Powierzchnia UR [ha]	15,93	6,00	32,88	4,78	42,59
Zatrudnienie ogółem [AWU]	1,66	0,60	2,72	0,42	25,19
Aktywa ogółem [tys. zł]	279,22	80,61	908,02	151,18	54,14
Aktywa trwałe [tys. zł]	218,56	57,17	770,46	128,04	58,58
Kapitał własny [tys. zł]	268,14	80,61	726,65	136,37	50,86

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Tabela 2. Struktura zasiewów w badanych gospodarstwach w latach 2011-2012 i zmiany w stosunku do lat poprzednich

Gatunek roślin	Udział w roku [%]		2010 = 100		2005 = 100	
	2011	2012	2011	2012	2011	2012
Zboża, w tym:	90,7	94,6	102,8	107,2	101,1	105,5
- pszenica	3,5	5,7	89,7	145,1	54,7	89,1
- żyto	9,5	9,7	87,9	89,8	59,0	60,2
- jęczmień	4,7	4,5	100,0	95,7	95,9	91,8
- pszenżyto	19,3	22,4	89,7	104,2	95,5	110,8
- mieszanki zbożowe	62,9	57,6	116,9	107,1	73,9	123,8
Ziemniaki	3,2	3,3	103,2	196,4	59,2	61,1
Pastewne	6,1	2,1	70,1	24,1	132,6	45,6

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych FADN.

w stosunku do 2010 r. Wynika to prawdopodobnie z niższej w tym okresie opłacalności produkcji żywca wieprzowego.

Wyposażenie badanych gospodarstw w czynniki wytwórcze wskazuje, że w latach 2011-2012 gospodarstwa te zwiększyły przede wszystkim zasoby kapitału. Poziom technicznego uzbrojenia pracy wykazywał we wszystkich latach tendencję wzrostową. Ma on zwykle charakter skokowy. W 2012 r. był to wzrost o 11% w stosunku do 2010 r., natomiast w stosunku do 2005 r. o prawie 19%. (tab. 3.). Prawdopodobnie był on wynikiem z jednej strony doposażenia gospodarstw w środki trwałe, a z drugiej niewielkiego zmniejszenia poziomu zatrudnienia (1,76 w 2005 r. i 1,66 osoby pełnozatrudnionej w latach 2010-2012).

W przypadku technicznego uzbrojenia ziemi wzrost ten był mniejszy i wyniósł około 8-9% w stosunku do 2010 r., natomiast w stosunku do 2005 r. nastąpiło nawet niewielkie obniżenie wartości tego wskaźnika, przy wzroście powierzchni użytków rolnych w gospodarstwie w latach 2005-2012 o 1,88 ha (13,3%). Wartość aktywów obrotowych zwiększała się systematycznie, co wynika raczej z szybszego wzrostu cen na środki produkcji niż ze wzrostu intensywności produkcji. Jednak nie we wszystkich gospodarstwach zmiany przebiegały w tym samym kierunku. W przypadku 25% gospodarstw wystąpiło zmniej-

Tabela 3. Potencjał produkcyjny badanych gospodarstw w latach 2011-2012 i zmiany w stosunku do lat poprzednich

Wyszczególnienie	Wielkości w roku		2010 = 100		2005 = 100	
	2011	2012	2011	2012	2011	2012
Powierzchnia UR [ha]	15,87	15,99	102,0	102,8	112,5	113,3
Nakłady pracy [AWU]	1,66	1,66	100,0	100,0	94,3	94,3
Aktywa trwałe na osobę pełnozatrudnioną [zł]	131 908	131 409	111,4	111,0	118,8	118,3
Aktywa trwałe na 1 ha [zł]	13 797	13 642	109,2	107,9	99,6	98,5
Aktywa bieżące na 1 ha [zł]	3 819	3 795	128,8	127,9	189,9	188,7

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych FADN.

szenie wartości majątku, co świadczy o ograniczeniu produkcji (wartość kwartyłu dolnego obliczonego dla aktywów trwałych w kolejnych latach systematycznie zmniejszała się).

Powiększenie wartości środków trwałych w gospodarstwie jest na ogół związane z poprawą wykorzystania posiadanego majątku, co jest źródłem przyrostu dochodu. Dochód jest źródłem finansowania konsumpcji i inwestycji (akumulacji), przesądza też o możliwościach spłaty zobowiązań. Dochodowość ziemi, pracy i środków trwałych należą do podstawowych wskaźników efektywności ekonomicznej, ponieważ określają stopień wykorzystania podstawowych czynników wytwórczych. Poziom dochodu z gospodarstwa zmieniał się przede wszystkim w zależności od wartości produkcji i ponoszonych kosztów. Korzystniejsze wyniki uzyskały gospodarstwa w 2011 r., natomiast w 2012 r., na skutek pogorszenia warunków produkcji, nastąpiło obniżenie wartości większości wskaźników ekonomicznych (tab. 4.). W latach 2011-2012 dochodowość ziemi i dochodowość pracy przyjęły wyższe wartości niż w latach poprzednich. W przypadku dochodowości środków trwałych zaobserwowano pewną zmienność tego wskaźnika. W 2011 r. wartość tego wskaźnika była wyższa niż w 2010 r., natomiast w 2012 r. na 100 zł środków trwałych przypadają 15,20 zł dochodu z gospodarstwa i było to o 1 zł mniej niż w 2010 r. Słabsza efektywność majątku trwałego wynika z dużego uzbrojenia technicznego ziemi i pracy, co generuje wysokie koszty stałe i wpływa na obniżenie poziomu efektywności.

Tabela 4. Wyniki produkcyjno-ekonomiczne badanych gospodarstw w latach 2011-2012 i zmiany w stosunku do lat poprzednich

Wyszczególnienie	Wielkości w roku		2010 = 100		2005 = 100	
	2011	2012	2011	2012	2011	2012
Wartość produkcji [zł/ha]	4541	4457	128,1	125,7	161,0	158,2
Dochód z gospodarstwa [zł/gospodarstwo]	36 674	33 165	132,9	120,2	225,7	204,1
Dochód z gospodarstwa [zł/ha]	2311	2074	130,2	116,9	203,6	182,7
Dochód z gospodarstwa na 100 zł aktywów trwałych [zł]	16,75	15,20	110,2	93,8	165,5	150,2
Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną [zł/AWU]	22 691	21 083	128,3	119,2	131,4	122,0
Dochód z gospodarstwa na osobę pełnozatrudnioną rodziny [zł/FWU]	21 815	20301	130,4	121,3	234,0	217,7
Relacja dochodu do stawki parytetowej	0,47	0,42	-	-	-	-
Udział dotacji w dochodzie z gospodarstwa [%]	55,0	64,1	-	-	-	-

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Mimo wzrostu poziomu dochodu z gospodarstwa rolnego (w stosunku do 2005 r. ponaddwukrotny), jego relacja do stawki parytetowej była niekorzystna. W 2011 r. wartość dochodu na osobę pełnozatrudnioną rodziny stanowiła 47% dochodu parytetowego, a w 2012 r. nastąpiło dalsze obniżenie i relacja ta wynosiła zaledwie 42%. Należy zauważyć, że osiągnięcie takiego poziomu dochodu było możliwe dzięki dotacjom, których udział wynosił 55% w 2011 r. i 64% w 2012 r. W przeciwnym razie gospodarstwa te poniosłyby stratę.

Tabela 5. Wartość i struktura dotacji w latach 2005, 2010, 2011 i 2012

Wyszczególnienie	Wielkości w roku			
	2005	2010	2011	2012
Dotacje ogółem [zł/gosp.]	11 866	20 127	14 082	12 408
w tym [%]:				
- obszarowe	65,9	52,6	67,7	57,8
- rolnośrodowiskowe	1,7	5,8	7,4	5,8
w tym: produkcja ekologiczna	-	20,5	33,8	31,3
- ONW	24,9	23,8	23,0	23,0
- inwestycyjne	-	12,4	-	10,9
- pozostałe	7,5	5,4	1,9	2,5
Dotacje ogółem na 1 ha UR [zł]	829	1 294	887	775

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych FADN.

W strukturze udzielonych dotacji dominującą pozycję zajmowały dopłaty bezpośrednie – dotacje obszarowe (tab. 5.). Równie duży udział miały dotacje z tytułu gospodarowania w niekorzystnych warunkach (ONW). Udział tych dwóch instrumentów finansowania w latach 2005 i 2011 wynosił ponad 90%. Udział dotacji do inwestycji był zmienny, co wynika z niecyklicznego charakteru działalności inwestycyjnej. W konsekwencji wysokość dotacji ogółem na gospodarstwo i na jednostkę powierzchni w latach zwiększonego zainteresowania rolników dotacjami do działalności inwestycyjnej była wyższa niż w pozostałych latach. Należy jednak wyjaśnić, że dotacje inwestycyjne zostały pozyskane przez zaledwie dwa gospodarstwa i były to dotacje w ramach programu „Młody rolnik” w wysokości 75 tys. na gospodarstwo. W rzeczywistości aktywność rolników w pozyskiwaniu środków zewnętrznych na finansowanie gospodarstw była bardzo niska, zwłaszcza w odniesieniu do środków zwrotnych. Podobne zachowania rolników obserwuje się w innych państwach [Hertz 2009, Pfeifer i in. 2009].

Pozytywnie należy ocenić zwiększający się w kolejnych latach udział dotacji rolnośrodowiskowych, w tym do produkcji ekologicznej. Świadczy to o tym, że gospodarstwa te podejmują działania ukierunkowane na realizację celów środowiskowych. Odrębną grupę stanowią dotacje nazwane pozostałymi. Obejmują one dotacje do gospodarstw niskotowarowych (w latach 2005 i 2010) oraz rekompensaty za utratę prawa do uprawy buraka cukrowego i dopłaty do kosztów produkcji.

PODSUMOWANIE

Pomimo zaawansowanych procesów specjalizacji i rozwoju towarowych gospodarstw rolnych w województwie podlaskim, małe gospodarstwa rolne są nadal znaczącą grupą podmiotów. Jest to jednak bardzo zróżnicowana grupa, zarówno pod względem wyposażenia w czynniki produkcji, jak i osiąganych wyników. Ich możliwości konkurencyjne są bardzo ograniczone, chociaż część z nich podejmowała działania ukierunkowane na poprawę organizacji i wyników gospodarowania. Mimo wzrostu poziomu dochodu relacja do stawki parytetowej była bardzo niska. Obserwuje się w nich silne uzależnienie dochodu

od subwencji unijnych. Pozbawienie gospodarstw tej formy wsparcia, w skrajnym przypadku, decydowałyby o ich ujemnym wyniku finansowym.

Zmiany, które dokonały się w ostatnich latach w strukturze zasiewów, wskazują na dostosowywanie organizacji gospodarstw do potrzeb produkcji zwierzęcej, szczególnie chowu bydła. Sprzyjają temu warunki naturalne województwa podlaskiego. Zwiększyło się zainteresowanie rolników produkcją ekologiczną. Takie działania należy ocenić pozytywnie, świadczą bowiem o aktywnej postawie rolników względem zmieniających się warunków rynkowych, jak również o poszukiwaniu sposobów na poprawę sytuacji ekonomicznej gospodarstw. W części tych gospodarstw, mimo wsparcia środkami publicznymi, nie dokonały się znaczące zmiany organizacyjne. Zasilanie publiczne wpłynęło na poprawę bieżącej sytuacji finansowej. Można przyjąć, że gospodarstwa te będą trwałe niezależnie od wyników gospodarowania, ponieważ dają ich właścicielom możliwość korzystania z przywilejów socjalnych. Takie zachowania są charakterystyczne dla wielu małych gospodarstw [Wojewodziec 2008].

Część gospodarstw korzystała ze wsparcia dla gospodarstw niskotowarowych, co świadczyłoby o tym, że właściciele zakładają możliwość zwiększenia siły ekonomicznej. Podjęte działania nie są jednak wystarczające, wskazana jest większa aktywność kierowników gospodarstw w pozyskiwaniu środków na działania ukierunkowane na zachowanie walorów środowiska naturalnego. Pozwoli to na realizację zarówno celów środowiskowych, jak i łagodzenie skutków niskiej efektywności produkcji rolniczej.

LITERATURA

- Chmielewska Barbara, 2011: *Przemiany funkcji gospodarstw indywidualnych w Polsce*, „Roczniki Naukowe SERiA”, t. XIII, z. 5, s. 15-19.
- Goraj Lech, 2005: *Ekonomiczno-rynkowe uwarunkowania przekształceń w sektorze indywidualnych gospodarstw rolnych*, „Więś i Rolnictwo”, 4(129), s. 31-40.
- Hertz Tom, 2009: *The effect of nonfarm income on investment in Bulgarian family farming*, „Agricultural Economics”, 40(2), s. 161-176.
- Kołoszko-Chomentowska Zofia, 2013: *Przyrodnicze i organizacyjno-ekonomiczne uwarunkowania rozwoju rodzinnych gospodarstw rolnych w województwie podlaskim*, Monografie i Rozprawy Naukowe nr 41, IUNG-PIB, Puławy, s. 1-135.
- Marszałkiewicz Teresa, 1986: *Metody statystyki opisowej w badaniach ekonomiczno-rolniczych*, SGGW-AR Warszawa.
- Michna Waldemar, 2008: *Raport o wpływie Wspólnej Polityki Rolnej na tendencje polaryzacji gospodarstw rolnych w ramach poszczególnych makroregionów kraju*, Program Wieloletni, IERiGŻ-PIB, Warszawa, 1(93), s. 1-84.
- Michna Waldemar, Firlej Krzysztof, Wierzbicki Krzysztof, 2011: *Wybrane problemy wizji rozwoju wsi i rolnictwa w pierwszej połowie XXI wieku*, Program Wieloletni, raport nr 30, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Musiał Wiesław, 2009: *Rozważania nad upadłością gospodarstw rodzinnych w Polsce*, „Więś i Rolnictwo”, 1(142), s. 44-61.
- Pfeifer Lisa, Lopez-Feldman Alejandro, Taylor Edward, 2009: *Is off-farm income reforming the farm? Evidence from Mexico*, „Agricultural Economics”, 40(2), s. 125-138.
- Raport z wyników województwa podlaskiego*, PSR 2010. 2011: US Białystok, s. 23.
- Wojewodziec Tomasz, 2008: *Strategie dostosowawcze gospodarstw ograniczających produkcję rolniczą*, „Zeszyty Naukowe SGGW, Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, 67, s. 57-66.
- Zegar Józef Stanisław, 2007: *Kwestia gospodarstw samozaopatrzeniowych w Polsce*, „Więś i Rolnictwo”, 1, s. 33-57.
- Zegar Józef Stanisław, 2008: *Dochody w rolnictwie w okresie transformacji i integracji europejskiej*, IERiGŻ-PIB, Warszawa, s. 1-134.

Zofia Kołozsko-Chomentowska, Leszek Sieczko

ORGANIZATION AND RESULTS OF SMALL AGRICULTURAL HOLDINGS
IN THE PODLASIE VOIVODESHIP

Summary

This paper undertakes to assess the organizational and economic changes in small agricultural holdings in the Podlasie voivodeship, subject to FADN observation. The assessment accounts for changes in factors of production and in selected production and economic results in the years 2011-2012. Plant production was limited to cereals, without more demanding plants. Cattle, including dairy cows, were dominant in the animal structure. There was a downward trend in swine livestock population. The technical level of work increased, as well as the profitability of land and labor. Poorer effectiveness of fixed assets is the result of high technical development of the land and labor, which generates high fixed costs and reduces the level of effectiveness. Despite growth of the level of income from an agricultural holding, its relation to the parity rate was unfavorable. In 2011, the value of income per family member employed full-time made up 47% of parity income, and this value was further reduced in 2012, when this relation was equal to just 42%.

Adres do korespondencji:
dr hab. inż. Zofia Kołozsko-Chomentowska
Politechnika Białostocka
Wydział Zarządzania
ul. Ojca Tarasiuka 2, 16-001 Kleosin
e-mail: z.koloszko@pb.edu.pl

dr inż. Leszek Sieczko
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
Wydział Biologii i Rolnictwa
ul. Nowoursynowska 159
02-776 Warszawa